Cảnh báo rủi ro trong luồng cung gỗ nguyên liệu từ Nga và Ukraine

CHƯƠNG TRÌNH THƯƠNG MẠI VÀ TÀI CHÍNH LÂM NGHIỆP | Tháng 7 năm 2020

Tô Xuân Phúc, chuyên gia phân tích chính sách, Tổ chức Forest Trends (pto@forest-trends.org)

Giới thiệu

Ngành chế biến và xuất khẩu đồ gỗ của Việt Nam đã đạt vị thế quan trọng trên bản đồ thương mại gỗ thế giới. Ngành đang đứng thứ 2 trong Châu Á (sau Trung Quốc) và thứ 5 trên thế giới về kim ngạch xuất khẩu. Sự phát triển của ngành do nhiều yếu tố, trong đó phải kể đến nỗ lực của cộng đồng doanh nghiệp trong sản xuất kinh doanh và tìm kiếm thị trường, cơ chế chính sách thông thoáng của Chính phủ, đặc biệt trong khâu nhập khẩu gỗ nguyên liệu và hỗ trợ doanh nghiệp đáp ứng các quy định của thị trường xuất khẩu. Nguồn cung gỗ nguyên liệu nhập khẩu, khoảng 4-5 triệu m3 mỗi năm, đóng vai trò then chốt để ngành lớn mạnh. Loại bỏ rủi ro trong chuỗi cung gỗ nhập khẩu là nền tảng để ngành phát triển bền vững. Bản tin này đưa ra những cảnh báo ban đầu về rủi ro về tính hợp pháp trong luồng cung gỗ tròn và xẻ của Nga và Ukraine nhập khẩu vào Việt Nam. Cảnh báo này được đưa ra dựa trên một số nguồn thông tin gần đây lo ngại về tính hợp pháp của các luồng cung này. Mặc dù lượng gỗ nhập khẩu từ 2 quốc gia này vào Việt Nam chiếm tỷ trọng rất nhỏ trong tổng lượng gỗ nguyên liệu nhập khẩu vào Việt Nam, rủi ro trong luồng cung này có thể làm tổn hại đến hình ảnh của cả ngành trên trường quốc tế. Giảm rủi ro trong luồng cung này đòi hỏi các doanh nghiệp thực hiện đầy đủ trách nhiệm giải trình khi nhập khẩu gỗ vào Việt Nam.

1. Rủi ro trong luồng cung gỗ nguyên liệu từ Nga

Nga là một trong những quốc gia cung gỗ tròn và xẻ lớn nhất trên thế giới. Bình quân mỗi năm Nga xuất khẩu khoảng 21 triệu m3 gỗ tròn và trên 22,5 triệu m3 gỗ xẻ.[1] Trong nửa đầu năm 2019, Nga xuất khẩu khoảng 17,4 triệu tấn gỗ tròn và xẻ.[2] Khoảng 26,7% lượng gỗ nguyên liệu xuất khẩu đi vào các nước trong khối EU. Tuy nhiên, Trung Quốc là thị trường nhập khẩu quan trọng nhất của Nga, với lượng nhập hàng năm chiếm 27% trong tổng lượng cung từ quốc gia này.[3] Năm 2019 kim ngạch xuất khẩu gỗ nguyên liệu của Nga đạt khoảng 3,5 tỷ USD, tăng nhanh từ 2,2 tỷ USD năm 2013.[4]

Việt Nam nhập khẩu gỗ nguyên liệu từ Nga

Nga không phải là nguồn cung gỗ nguyên liệu quan trọng của Việt Nam. Kim ngạch nhập khẩu gỗ nguyên liệu từ nguồn này vào Việt Nam trung bình hàng năm chỉ trên dưới 20 triệu USD (Hình 1), chiếm dưới 1% về tổng kim ngạch nhập khẩu gỗ nguyên liệu của Việt Nam từ tất cả các thị trường. Các mặt hàng gỗ nguyên liệu Việt Nam nhập khẩu từ nguồn này bao gồm gỗ xẻ, gỗ dán và các loại ván.

---

[1] UN Environment and WCMC 2018 (https://ec.europa.eu/environment/forests/pdf/Country_overview_Russian_Federation_03_10_2018.pdf).
[2] National Post Online, 15 August 2019. Russia warns China it could ban timber exports over illegal logging.
[3] UN Environment and WCMC 2018 (https://ec.europa.eu/environment/forests/pdf/Country_overview_Russian_Federation_03_10_2018.pdf).
[4] New York Times, 25 July 2019. As the Chinese Cut Down Siberia's Forests, Tensions With Russians Rise

Hình 1. Kim ngạch nhập khẩu gỗ nguyên liệu từ Nga vào Việt Nam (triệu USD)

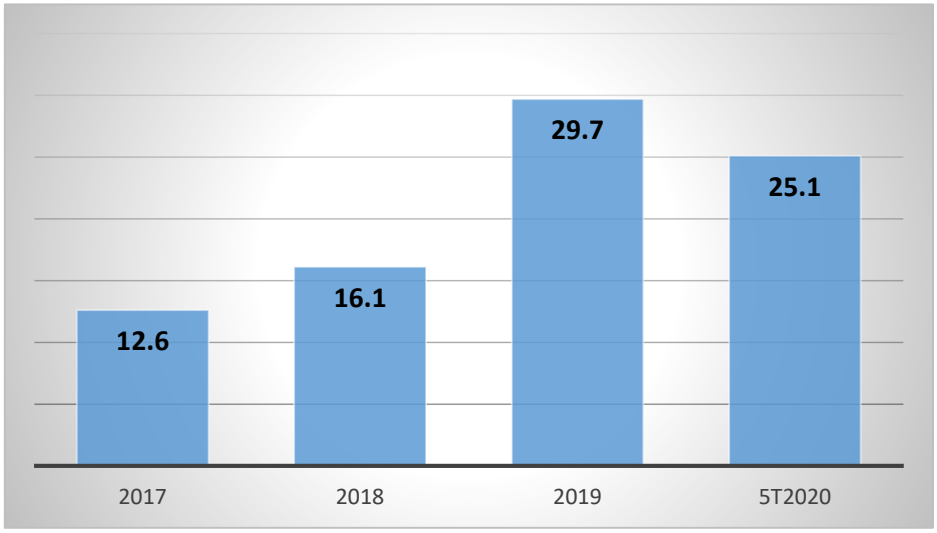

Nguồn: Nhóm nghiên cứu của Forest Trends và VIFOREST, HAWA, FPA Bình Định và BIFA tổng hợp từ thống kê nhập khẩu của Tổng cục Hải quan

Kim ngạch nhập khẩu gỗ nguyên liệu từ Nga và Việt Nam tăng rất mạnh từ giai đoạn 2018-2019. Cụ thể, kim ngạch năm 2019 tăng 84% so với 2018. Kim ngạch 5 tháng đầu 2020 chiếm 85% so với tổng kim ngạch năm 2019.

Việt Nam nhập khẩu gỗ xẻ từ Nga

Gỗ xẻ là mặt hàng quan trọng nhất trong nhóm gỗ nguyên liệu được nhập khẩu từ Nga vào Việt Nam. Nhập khẩu gỗ xẻ từ Nga vào Việt Nam tăng rất nhanh kể từ 2019 (Hình 2). Bình quân, kim ngạch nhập khẩu mặt hàng này chiếm trên 60% trong tổng kim ngạch nhập khẩu gỗ nguyên liệu từ nguồn này hàng năm. Trong 5 tháng đầu 2020 kim ngạch nhập khẩu gỗ xẻ chiếm trên 80% trong tổng kim ngạch. Tương tự, lượng gỗ xẻ nhập khẩu từ nguồn này tăng mạnh. Năm 2019, lượng nhập tăng lên trên 62.500 m3, tăng hơn 4,4 lần so với lượng nhập năm 2018 (14.200 m3). Trong 5 tháng đầu 2020, lượng nhập đạt gần 58.900 m3, tương đương 94% tổng lượng nhập của cả năm 2019.

Hình 2. Việt Nam nhập khẩu gỗ xẻ từ Nga

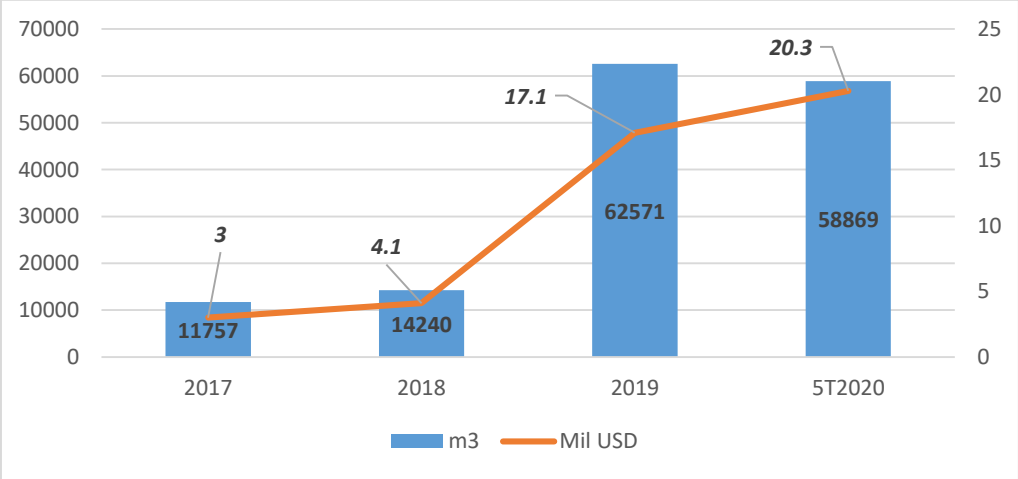

Nguồn: Nhóm nghiên cứu của Forest Trends và VIFOREST, HAWA, FPA Bình Định và BIFA tổng hợp từ thống kê nhập khẩu của Tổng cục Hải quan

Trong các loài gỗ xẻ nhập khẩu từ Nga vào Việt Nam, Bạch dương là loài gỗ quan trọng nhất, với lượng và kim ngạch nhập khẩu chiếm 70-80% trong tổng nhập khẩu gỗ xẻ từ quốc gia này. Nhập khẩu Bạch dương vào Việt Nam tăng đột biến kể từ 2019 (Hình 3). Cụ thể, lượng nhập loài này năm 2019 tăng gần 16 lần so với lượng nhập năm 2018. Kim ngạch nhập tăng 11,4 lần. Trong 5 tháng 2020 lượng nhập tương đương 117% lượng nhập trong cả năm 2019; Kim ngạch nhập tăng gần 1,5 lần.

Hình 3. Việt Nam nhập khẩu gỗ xẻ Bạch dương từ Nga

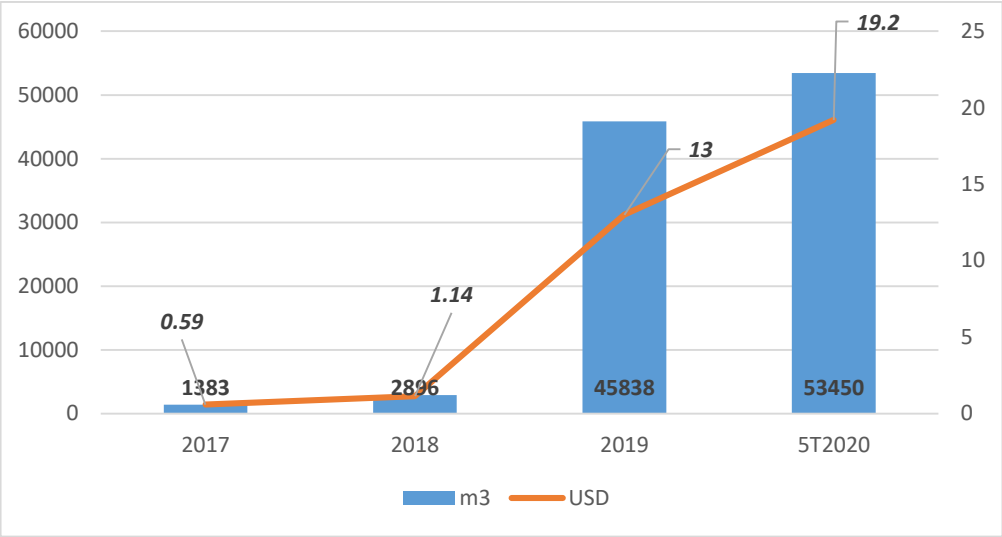

Nguồn: Nhóm nghiên cứu của Forest Trends và VIFOREST, HAWA, FPA Bình Định và BIFA tổng hợp từ thống kê nhập khẩu của Tổng cục Hải quan

Ngoài gỗ xẻ Việt Nam còn nhập khẩu gỗ dán và gỗ ghép từ Nga, với lượng nhập bình quân khoảng 10.000 m3 mỗi năm, tương đương với 5-7 triệu USD kim ngạch. Mỗi năm Việt Nam cũng nhập khẩu khoảng 3.000 m3 ván bóc ván lạng từ Nga với kim ngạch 3-4 triệu USD. Các loại gỗ dán, gỗ ghép và ván bóc nhập khẩu từ Nga chủ yếu được làm từ gỗ Bạch dương (birch, *Betula spp*), gỗ Dẻ gai (European beech, *Fagus sylvatica*), và gỗ Sồi (oak, *Quercus spp*).

Tại Việt Nam, gỗ Bạch dương cũng thường được gọi là gỗ Dương.

Thông tin chia sẻ từ một số doanh nghiệp của Việt Nam cho biết gỗ Bạch dương từ Nga nhập khẩu vào Việt Nam được sử dụng chủ yếu cho các mặt hàng tủ bếp, dùng để xuất khẩu.

Rủi ro trong luồng cung gỗ nguyên liệu từ Nga[5]

Nga là đất nước vô cùng rộng lớn, với diện tích rừng lên tới 815 triệu ha. Toàn bộ diện tích rừng của Nga là sở hữu Nhà nước, với hệ thống các công ty lâm nghiệp nhà nước trực tiếp quản lý các diện tích này.

Gỗ lậu đã và đang trở thành vấn nạn tại Nga cho dù các cơ quan quản lý Lâm nghiệp của Chính phủ luôn phủ nhận điều này. Một số nguồn tin cho rằng tỷ lệ gỗ lậu tại Nga là vào khoảng 10-60% trong tổng lượng cung gỗ nguyên liệu từ quốc gia này.

Các nguyên nhân dẫn đến tình trạng gỗ lậu tại Nga bao gồm các diện tích rừng rộng lớn gây khó khăn trong việc kiểm soát, nạn tham nhũng tràn lan trong các công ty lâm nghiệp nhà nước, từ cấp Trung ương tới địa phương, hoạt động của các băng đảng trực tiếp tham gia vào khai thác và thương mại gỗ lậu, và sự kém hiệu quả trong chính sách về lâm nghiệp tại quốc gia này.

Gỗ lậu được khai thác dưới nhiều hình thức khác nhau như giấy phép khai thác giả, khai thác vượt quota cho phép, khai thác vượt khỏi các diện tích được chính phủ cho phép, lạm dụng trong giấy phép khai thác tận dụng. Đây cũng là nguyên nhân dẫn tới việc suy thoái nguồn tài nguyên rừng tại quốc gia này, với diện tích khoảng 6,4 triệu ha rừng tại Nga bị thoái hóa mỗi năm.[6]

Các thông tin này cho thấy luồng cung gỗ nguyên liệu từ Nga, bao gồm cả gỗ xẻ và các loại ván được nhập khẩu vào Việt Nam, tiềm ẩn các rủi ro lớn về tính hợp pháp.

[5] Thông tin trong phần này chủ yếu từ nguồn thông tin của UN Environment and WCMC 2018 (https://ec.europa.eu/environment/forests/pdf/Country_overview_Russian_Federation_03_10_2018.pdf). Thông tin trích dẫn từ các nguồn khác được chỉ rõ trong Bản tin này.

[6] New York Times, 25 July 2019. As the Chinese Cut Down Siberia's Forests, Tensions With Russians Rise.

Báo cáo gần đây của các Hiệp hội gỗ và Forest Trends cũng vừa đưa ra cảnh báo mặt hàng tủ bếp xuất khẩu của Việt Nam đang đối mặt với một số rủi ro.[7] Tủ bếp được làm từ nguồn gỗ nguyên liệu nhập khẩu từ Nga cũng ẩn chứa các rủi ro này.

Nhập khẩu gỗ Nga vào Việt Nam qua đường Trung Quốc

Việt Nam hiện đang nhập khẩu một lượng gỗ nguyên liệu từ Nga từ Trung Quốc.

Chính phủ Trung Quốc thực thi chính sách đóng cửa rừng tự nhiên từ năm 2017. Chính sách này làm mất đi nguồn cung gỗ nguyên liệu nội địa khoảng 50 triệu m3 mỗi năm. Nguồn cung này nhanh chóng được thay thế bởi nguồn nhập khẩu.[8] Nguồn cung từ các quốc gia lân cận, đặc biệt từ Nga – quốc gia có chung trên 4.200 km đường biên giới với Trung Quốc - trở thành nguồn thay thế quan trọng nhất cho quốc gia này.[9]

Lượng gỗ nguyên liệu Trung Quốc nhập khẩu từ Nga, chủ yếu là gỗ tròn và xẻ, lên tới trên dưới 20 triệu m3 quy tròn mỗi năm.[10]

Khoảng 95% lượng gỗ khai thác vùng viễn đông và Seberia, nơi tiếp giáp với Trung Quốc được nhập khẩu vào Trung Quốc.

Theo Tổ chức Điều tra Môi trường (EIA), tỷ lệ gỗ lậu tại vùng Sebia và Viễn Đông nơi tiếp giáp với Trung Quốc lên tới 80%.[11] Cũng theo tổ chức này, nguồn gỗ lậu từ Nga được nhập khẩu vào Trung Quốc sau đó được tái xuất khẩu sang các quốc gia khác.

Dọc biên giới giữa Nga và Trung Quốc là sự hiện diện đông đảo của các xưởng cưa của Trung Quốc. Các xưởng này có trách nhiệm tạo nguồn gỗ tròn và xẻ có nguồn gốc từ các cánh rừng vùng Sebia và Viễn Đông của Nga để đưa về Trung Quốc.[12] Các hoạt động này thường có sự hậu thuẫn của các nhân viên quản lý lâm nghiệp địa phương và của Hải quan cửa khẩu Trung Quốc.

Tệ nạn khai thác gỗ lậu năm 2019 buộc Chính phủ Trung ương Nga đưa ra thông báo nếu Trung Quốc không đưa ra các biện pháp Trung Quốc khai thác gỗ lậu từ Nga, Chính phủ Nga sẽ cấm xuất khẩu gỗ sang Trung Quốc.[13]

Bình quân mỗi năm Việt Nam nhập khẩu khoảng 50.000 – 60.000 m3 gỗ tròn và một lượng tương đương gỗ xẻ từ Trung Quốc. Phụ lục 1 chỉ ra chi tiết lượng và kim ngạch nhập khẩu.

Bạch dương là loài gỗ xẻ được nhập với lượng lớn nhất từ Trung Quốc vào Việt Nam, với lượng nhập tăng nhanh từ 2019 (Hình 4). Loài gỗ này có nguồn gốc nhập khẩu từ Nga.[14]

---

[7] Thông tin chi tiết về cảnh báo này tham khảo tại Báo cáo **Ngành công nghiệp gỗ dán Việt Nam: Định vị và giảm thiểu rủi ro để phát triển bền vững trong tương lai.** Báo cáo của VIFOREST, HAWA, FPA Bình Định, HAWA và Forest Trends, tháng 7 năm 2020.

[8] Thông tin về chính sách đóng cửa rừng tự nhiên của Trung Quốc và tác động của chính sách này tới quản trị rừng và gỗ nguyên liệu nhập khẩu vào quốc gia này tham khảo tại: https://www.forest-trends.org/wp-content/uploads/imported/chinas-logging-ban-in-natural-forests-final-3-14-2016-pdf.pdf

[9] https://www.climatechangenews.com/2019/10/08/siberia-illegal-logging-feeds-chinas-factories-one-woman-fights-back/

[10] UN Environment and WCMC 2018 (https://ec.europa.eu/environment/forests/pdf/Country_overview_Russian_Federation_03_10_2018.pdf).

[11] https://www.youtube.com/watch?v=UKqwMH2N0vc

[12] New York Times, 25 July 2019. As the Chinese Cut Down Siberia's Forests, Tensions With Russians Rise; National Post (Online, Toronto), 15 August 2019. Russia warns China it could ban timber exports over illegal logging.

[13] National Post (Online, Toronto), 15 August 2019. Russia warns China it could ban timber exports over illegal logging.

[14] Các loài gỗ tròn được nhập khẩu từ Trung Quốc vào Việt Nam thường có nguồn gốc từ Châu Phi, bao gồm các loài như Lim, Dổi, Hương. Trong năm 2019 lượng nhập của ba loài này từ Trung Quốc vào Việt Nam lần lượt là 11.894m3, 12.103 m3 và 8.149 m3

Hình 4. Các loài gỗ xẻ nguồn gốc từ Nga nhập khẩu từ Trung Quốc vào Việt Nam (m3)

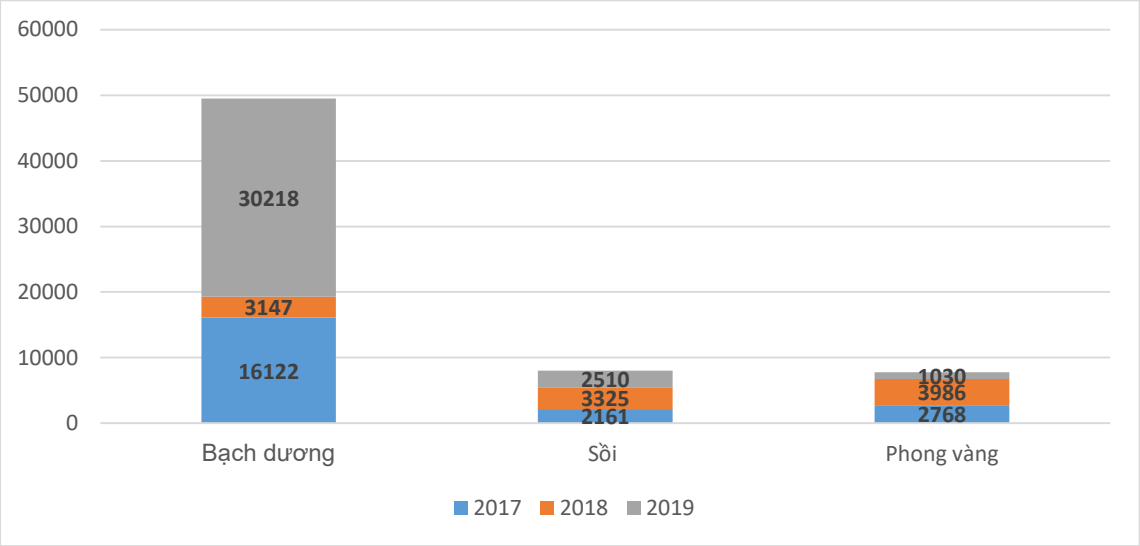

Nguồn: Nhóm nghiên cứu của Forest Trends và VIFOREST, HAWA, FPA Bình Định và BIFA tổng hợp từ thống kê nhập khẩu của Tổng cục Hải quan

Ngoài ra, lượng ván bóc nhập khẩu từ Trung Quốc vào Việt Nam cũng có lượng rất lớn. Bạch dương có nguồn gốc từ Nga là loài được sử dụng nhiều nhất trong ván bóc được nhập khẩu.[15]

Rủi ro trong luồng cung gỗ nguyên liệu đặc biệt là trong mặt hàng gỗ xẻ và ván bóc, với gỗ có nguồn gốc từ Nga, được nhập khẩu từ Trung Quốc qua Việt Nam cũng tương tự như các rủi ro so với các luồng cung được nhập khẩu trực tiếp từ Nga.

2. Rủi ro trong nguồn cung gỗ nguyên liệu từ Ukcraina

Ukraina là quốc gia có diện tích nhỏ hơn rất nhiều so với Nga.[16] Tổng diện tích rừng tại quốc gia này khoảng 9,7 triệu ha, chủ yếu (98%) là sở hữu nhà nước. Giống như tại Nga, các diện tích rừng này hiện đang được quản lý bởi hệ thống công ty lâm nghiệp nhà nước. Các loài gỗ được phép khai thác thương mại bao gồm Linh sam (Silver fir, *Abies alba*) Bạch dương, Dẻ gai, Tần bì (European ash, *Fraxinus excelsior*), Sồi (English oak, *Quecus robur)* và một số loài khác. Năm 2015 Ukraine xuất khẩu khoảng 5,2 triệu m3 gỗ tròn và 1,5 triệu m3 gỗ xẻ. Nga và Các nước thuộc khối EU là thị trường nhập khẩu quan trọng nhất.

Việt Nam nhập khẩu xẻ từ Ukraine

Gỗ nguyên liệu nhập khẩu từ Ukraine vào Việt Nam chiếm tỷ trọng rất nhỏ trong tổng lượng gỗ nguyên liệu nhập khẩu vào Việt Nam hàng năm. Giá trị kim ngạch nhập khẩu của Việt Nam từ thị trường này chỉ khoảng trên dưới 11 triệu USD. Lượng và kim ngạch nhập khẩu ổn định.

Gỗ xẻ là mặt hàng nhập khẩu quan trọng nhất. Kim ngạch nhập khẩu mặt hàng này chiếm 70-90% trong tổng kim ngạch nhập khẩu gỗ nguyên liệu từ nguồn này hàng năm. Lượng gỗ xẻ nhập bình quân mỗi năm khoảng trên dưới 20.000 m3, với kim ngạch từ 7-10 triệu USD (Hình 5)

[15] Báo cáo **Ngành công nghiệp gỗ dán Việt Nam: Định vị và giảm thiểu rủi ro để phát triển bền vững trong tương lai** được VIFOREST, HAWA, FPA Bình Định, HAWA và Forest Trends công bố gần đây cho thấy năm 2017 Việt Nam nhập tổng số 130.042 m3 ván bóc từ Trung Quốc, năm 2018 là 136.015 m3, 2019 là 177.932 m3 và 5 tháng đầu 2020 là 66.440 m3.

[16] Các thông tin nền trong phần này được trích dẫn từ ấn phẩm của Tổ chức UN Environment and WCMC năm 2018 tại: https://ec.europa.eu/environment/forests/pdf/Country_overview_Ukraine__03_10_2018.pdf.

Hình 5. Việt Nam nhập khẩu gỗ xẻ từ Ukraine

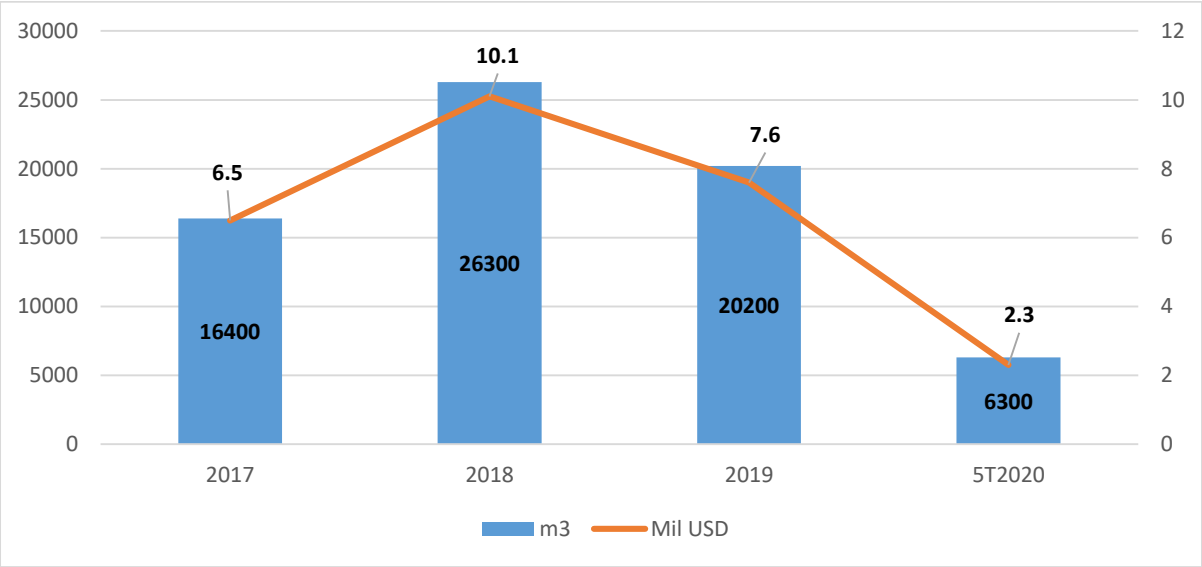

Nguồn: Nhóm nghiên cứu của Forest Trends và VIFOREST, HAWA, FPA Bình Định và BIFA tổng hợp từ thống kê nhập khẩu của Tổng cục Hải quan

Sồi, Dẻ gai và Tần bì là các loài có lượng nhập khẩu lớn. Nhìn chung, lượng nhập các loài này đang giảm (Hình 5).

Hình 5. Các loài gỗ xẻ có lượng lớn được nhập khẩu vào Việt Nam

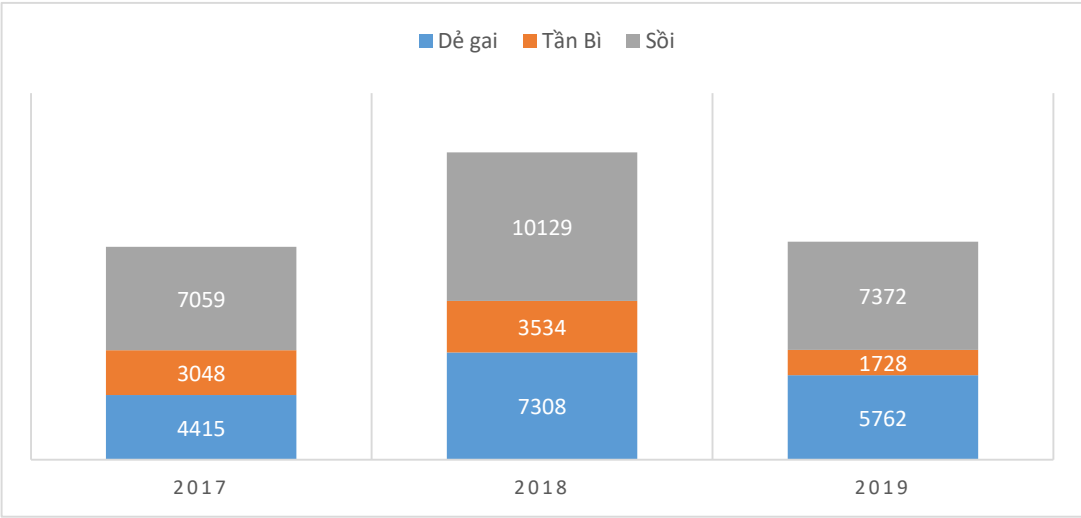

Nguồn: Nhóm nghiên cứu của Forest Trends và VIFOREST, HAWA, FPA Bình Định và BIFA tổng hợp từ thống kê nhập khẩu của Tổng cục Hải quan

Rủi ro trong luồng cung gỗ xẻ từ Ukraina

Một số nguồn thông tin cho rằng lượng gỗ khai thác lậu hàng năm tại Ukraine nằm trong khoảng từ 25.000 m3 cho tới 1,25 triệu m3.[17] Gỗ lậu xảy ra với tần xuất lớn đặc biệt tại vùng Carpathian. Nguyên nhân dẫn tới gỗ lậu bao gồm lỏng lẻo trong hệ thống quản lý lâm nghiệp, nạn tham nhũng trong ngành, lạm dụng giấy phép khai thác tận dụng. Bạch dương và Sồi là 2 trong số các loài có độ rủi ro cao nhất.

[17] Các thông tin liên quan đến rủi ro về gỗ lậu tại Ukraine tham khảo tại ấn phẩm của UN Environment & WCMC, 2018 tại: https://ec.europa.eu/environment/forests/pdf/Country_overview_Ukraine__03_10_2018.pdf.

Gần đây nhất, Báo cáo **IKEA Illegal Timber and Green Label Behind It** (tạm dịch là **Gỗ lậu của tổ chức IKEA và nhãn xanh núp bóng**) được Tổ chức Earthsight công bố trong tháng 6 vừa qua đã lột tả tình trạng khai thác gỗ lậu tại quốc gia này.[18] Báo cáo đưa ra các bằng chứng về việc khai thác gỗ lậu có tổ chức tại vùng Carpathian nói riêng và trên quy mô quốc gia nói chung, được thực hiện bởi các cơ quan lâm nghiệp từ cấp Trung ương tới địa phương và công ty IKEA. Quá trình này có sự hậu thuẫn của các đơn vị đánh giá chứng chỉ cho Tổ chức FSC. Thông đồng giữa các cơ quan này, được kiến tạo bởi nạn tham nhũng là nguyên nhân của tình trạng này.

Báo cáo của Earthsight cho thấy luồng cung gỗ nguyên liệu từ Ukraine có tiềm ẩn rủi ro về tính hợp pháp. Mặc dùng luồng cung này rất nhỏ đối với Việt Nam, duy trì luồng cung này gây ra các rủi ro không chỉ riêng cho các doanh nghiệp sử dụng nguồn cung này trong các sản phẩm xuất khẩu mà có thể làm tổn hại đến hình ảnh của cả ngành.

Kết luận

Bản tin này đưa ra một số thông tin ban đầu về luồng cung gỗ nguyên liệu từ Nga và Ukraine cho Việt Nam. Dựa trên các thông tin đó, Bản tin đưa ra một số cảnh báo về rủi ro trong tính hợp pháp của các luồng cung này. Bản tin không kết luận rằng gỗ nhập từ Nga bằng con đường trực tiếp hoặc gián tiếp (qua Trung Quốc) và từ Ukraina là gỗ lậu. Tuy nhiên Bản tin đưa ra các thông tin có thể giúp khẳng định luồng cung này ẩn chứa rất nhiều rủi ro về tính hợp pháp. Để loại bỏ rủi ro, các doanh nghiệp nhập khẩu và sử dụng gỗ từ các luồng cung này cần thực hiện đầy đủ trách nhiệm giải trình (Due Dillegence). Ngoài ra nếu có thể, các doanh nghiệp có thể lựa chọn các luồng cung thay thế, với độ rủi ro ít hơn, nhằm đảm bảo sản phẩm là hợp pháp. Thực hiện điều này không chỉ giúp các doanh nghiệp, mà còn góp phần giữ gìn và nâng cao hình ảnh của ngành trên trường quốc tế.

Phụ lục 1.

Trung Quốc nhập khẩu gỗ tròn và gỗ xẻ vào Việt Nam (Phụ lục)

Năm	Gỗ tròn (HS 4403)		Gỗ xẻ (HS 4407)	
	m3	triệu USD	m3	Triệu USD
2017	76603	27.9	32638	24.7
2018	68491	24.5	44524	30.2
2019	48599	15.8	60959	26.4
5T2020	15605	5.1	19601	10.6

Nguồn: Nhóm nghiên cứu của Forest Trends và VIFOREST, HAWA, FPA Bình Định và BIFA tổng hợp từ thống kê nhập khẩu của Tổng cục Hải quan

[18] Chi tiết báo cáo tham khảo tại: https://www.earthsight.org.uk/investigations/flatpacked-forests.

Tài trợ bởi:

NICFI
Norway's International Climate and Forest Initiative

UKaid
from the British people

FOREST TRENDS